


# Ebelik Bölümü Öğrencilerinin İç Hastalıkları Dersine Yönelik Düşünceleri: Kalitatif Bir Çalışma

## Midwifery Students' Thinking About Internal Medicine Course: A Qualitative Study

 Nurhan DOĞAN<sup>a</sup>,  
 Kenan GÜMÜŞ<sup>b</sup>

<sup>a</sup>İç Hastalıkları Hemşireliği ABD,  
<sup>b</sup>Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği ABD,  
Amasya Üniversitesi  
Sağlık Bilimleri Fakültesi,  
Amasya, TÜRKİYE

Received: 12 Mar 2019  
Received in revised form: 18 Jul 2019  
Accepted: 02 Oct 2019  
Available online: 08 Oct 2019

Correspondence:  
Nurhan DOĞAN  
Amasya Üniversitesi  
Sağlık Bilimleri Fakültesi,  
İç Hastalıkları Hemşireliği ABD, Amasya,  
TÜRKİYE/TURKEY  
nurhan\_dogan38@hotmail.com

Bu çalışma, 3. Uluslararası Sağlık Bilimleri  
Kongresi (29 Kasım-1 Aralık 2018,  
Ankara)'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

**ÖZET Amaç:** Bu çalışma, ebelik bölümü öğrencilerinin “İç hastalıkları” dersine ilişkin düşünce ve görüşlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. **Gereç ve Yöntemler:** Araştırmanın verileri, bir üniversitenin Sağlık Bilimleri Fakültesi’nde “İç hastalıkları” dersi almış 21 ebelik öğrencisinden toplanmıştır. Fenomenolojik tipte yapılan çalışmanın verileri, öğrencilerin düşünce ve görüşlerini belirlemek amacıyla derinlemesine bireysel görüşmeler yoluyla toplanmış ve içerik analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın yapılabilmesi için gerekli izinler alınmıştır. Veriler “İç Hastalıkları” dersinin gerekliliği, zorlayıcılık düzeyi, dersten beklentiler, karşılaşılan güçlükler, içerik yeterliliği, hedefler, işleyişle ilgili öneriler ve teorik bilginin uygulamaya aktarımını sorgulayan 8 ana tema üzerinden elde edilmiştir. **Bulgular:** Öğrencilerin büyük çoğunluğu “İç Hastalıkları” dersinin ebelik bölümü için son derece gerekli olduğunu, ancak hemşirelik bölümü kadar ayrıntılı işlemek istemediklerini, içerikle ilgili yoğunluğun onları yorduğu ve zorladığını, bir başka ana ders ile birlikte aldıkları için dersin daha yorucu hale geldiğini bildirmişlerdir. Verimlilik, uygulamalara ışık tutma ve rehberlik etme gibi dersle ilgili beklentilerin fazlasıyla karşılandığı, ancak müfredat yoğunluğunu azaltmak açısından ders saatlerinin artırılması gerektiği ifade edilmiştir. Dersin “Gebelikte İç Hastalıkları” olarak revize edilmesinin kendileri için daha faydalı olacağını söylemişlerdir. Ek olarak, vaka tartışmalarının daha öğretici olduğunu ve dersin işlenişinde daha fazla yer verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. **Sonuç:** Ebelik öğrencileri için iç hastalıkları dersinin gerekli olduğu, öğrencilerin zorlandıkları kısımların belirlenerek sorunların çözümüne yönelik girişimlerde bulunulmasının dersin verimliliğini artırabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Ebelik; eğitimsel ölçüm; iç hastalıkları; öğrenciler

**ABSTRACT Objective:** This study was conducted to determine the thought and opinions of the midwifery students about the internal medicine course. **Material and Methods:** The data of the study were collected from 21 midwifery students who had taken courses in internal medicine during the fall semester of Faculty of Health Sciences of the a university. The data of the phenomenological type study were collected and analyzed through in-depth individual interviews in order to determine the students' thoughts and views in accordance with thematic analysis procedures. Permission has been obtained for the research to be made. The data were derived from the eight main themes questioning the necessity of the internal medicine course, the level of compulsion, the difficulties encountered, the difficulties encountered, the content adequacy, the objectives, the suggestions about the functioning and the transfer of theoretical knowledge to practice. **Results:** The vast majority of students reported that the course became more exhausting as the internal medicine course was essential for the midwifery department, but they did not want to process it as thoroughly as the nursing department, because the concentration on the content took them along with another main course, which they tired and forced them to do. It has been stated that the expectations about the course, such as efficiency, practical reflection and guidance, are well received but that lesson times need to be increased in order to reduce the intensity of the curriculum. They said that revising the course as “Internal Medicine in Pregnancy” would be more beneficial for them. In addition, they pointed out that the case discussions are more instructive and that more room should be given to the course. **Conclusion:** It has been concluded that the course of internal medicine is necessary for midwifery students, and the attempts to solve the problems by identifying the parts where the students have difficulty may increase the efficiency of the course.

**Keywords:** Midwifery; educational measurement; internal medicine; students

**D**ünyada sağlık bakım sistemlerinin ortak hedefi topluma etkili, verimli, ulaşılabilir ve kaliteli hizmet sunmaktır.<sup>1-3</sup> İyi bir sağlık bakım sistemi sunmak için gerekli olan ise nicelikli ve nitelikli insan gücü sağlamaktır.<sup>2,3</sup> Doğum öncesi, doğum ve doğum sonu bireyin bakımı ve takibinde etkin rol alan ve sağlık bakım sistemi içerisinde önemli yeri olan, sağlıkta insan güçlerinden biri de ebelerdir.<sup>3</sup> Kadın hastalıkları ve doğum alanında çalışan ebeler, anne, fetus ve yenidoğanın sağlığının korunması, geliştirilmesi ve yükseltilmesinde önemli rol oynamaktadırlar.<sup>4</sup> Değişen ve gelişen sağlık sistemi, bireylerin temel sağlık gereksinimlerini, dolayısıyla ebelik eğitimini de etkilemekte ve eğitimcilerle geleceğin ebelerini yetiştirmede daha büyük sorumluluklar yüklemektedir.<sup>5</sup> Ebelerin daha kapsamlı bilgi edinmeleri, bakım deneyimlerini zenginleştirmeleri, teknolojiyi kullanabilmeleri ve ebelik amaçlarını değerlendirerek hastaya bu karmaşık sistem içinde destek olmaları kaçınılmazdır.<sup>5,6</sup> Dolayısıyla ebelik eğitiminin de bu doğrultuda yenilenmesi zorunludur.<sup>5</sup> Çünkü ebelik hizmetlerinin etkin bir şekilde yürütülebilmesinde eğitimin önemli bir yeri vardır.<sup>3</sup> Ebelerin, perinatal süreç içerisinde risk faktörlerini tanıyabilmesi ve sistemik hastalıklarının eşlik ettiği gebelikleri yönetebilmesi için iç hastalıkları konusunda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. “İç hastalıkları” dersinin amacı, ebelik öğrencilerine temel bilgi kazandırmak, yüksek riskli/sağlıklı gebelere kaliteli sağlık bakım hizmeti sunmalarının yanı sıra, gebeyi holistik bakış açısıyla ele alabilmesini sağlamaktır.<sup>4</sup>

Bu çalışma, Ebelik Bölümü öğrencilerinin “İç hastalıkları” dersine ilişkin düşünce ve görüşlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

## GEREÇ VE YÖNTEMLER

### ARAŞTIRMA DESENİ

Çalışma, derinlemesine bilgi edinmek amacıyla nitel araştırma desenine uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmaların derinlemesine görüşme teknikleriyle karmaşık ve insanların duyarlı oldukları konular hakkında birebir görüşülerek incelenmesi mümkündür. Bu araştırma, insanların

deneyimlerini açığa çıkararak ve bireylerin olgulara verdikleri anlamları paylaşmaya odaklanan fenomenolojik anlayış doğrultusunda (olgu bilimi) nitel bir araştırma deseni şeklinde yapılmıştır. Olgu bilim-fenomenoloji, psikoloji ve felsefeden temel alan bir yaklaşım olarak insanların yaşam deneyimleri ile ilgilenmektedir. Bu yöntem olayları, durumları, deneyimleri, kavramları incelemek ve açıklamak amacıyla çalışmada kullanılmıştır.

### ÇALIŞMA GRUBU VE VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırma örneklemini bir üniversitenin Sağlık Bilimleri Fakültesi, 2017-2018 akademik yılı güz döneminde eğitim öğretime devam eden ve iç hastalıkları dersini almış 18 yaş üzeri, herhangi bir iletişim engeli olmayan ve araştırmaya katılmayı kabul eden 21 ebelik öğrencisi oluşturmuştur. Araştırma verileri, iç hastalıkları dersi öğrenim hedefleri baz alınarak hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile sosyodemografik özellikleri (yaş, mezun olunan okul, bölüm memnuniyet düzeyi, mesleği seçme nedenleri gibi) tanımlamayı amaçlayan sorulardan oluşan anket formu ile toplanmıştır. Görüşmeler, araştırmanın yapıldığı fakültede belirlenmiş olan bir okuma salonunda yapılmıştır. Her bir görüşme ortalama 20-30 dk sürmüştür.

### VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Sözlü ve yazılı onam veren öğrencilere ilk önce anket formu uygulanmış, daha sonra yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak bireysel görüşmeler yapılmış olup, veriler araştırmacı tarafından kayıt altına alınmıştır. Çalışmada, tüm öğrencilerle görüşmeyi aynı araştırmacı yapmış ve görüşmede; “İç hastalıkları dersi ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?”, “İç hastalıkları dersinin ebelik bölümü için gerekliliği konusunda ne düşünüyorsunuz?”, “İç hastalıkları dersinden beklentileriniz nelerdir?”, “İç hastalıkları dersinin ebelik öğrencileri için içerik açısından yeterliliği hakkında ne düşünüyorsunuz?”, “Dersin işleniş şekli ile ilgili hangi önerilerde bulunmak istersiniz?”, “Derste öğrendiğiniz teorik bilgileri klinik uygulamaya yansıtma konusundaki görüşünüz nedir?”, “İç hastalıkları dersinin size kazanımları nelerdir?”, “İç hastalıkları dersini aldığınız dönem boyunca ders ile ilgili yaşadığınız deneyimler nelerdir?” şeklinde olmak

üzere 8 açık uçlu soru kullanılmıştır. Görüşmeler esnasında kayıt edilen veriler yazılı doküman hâline getirilmiştir.

### ARAŞTIRMANIN ETİK BOYUTU

Çalışma için öğrencilerin öğrenim gördüğü fakülte ve üniversiteden gerekli kurum izni alınmıştır. Amasya Üniversitesi'nin, 47526769-044 sayılı, 27/02/2018 tarihli kararıyla çalışmanın yapılması uygun görülmüştür. Çalışmaya katılmayı kabul eden öğrencilere araştırmanın amacı ve süreç hakkında açıklama yapılmıştır. Öğrencilere, görüşme sırasında eğitim-öğretim durumlarındaki herhangi bir değişikliğin ve görüşme ile ilgili isteklerinin (görüşmeye ara verilmesi, görüşmenin sonlandırılması gibi) dikkate alınacağı, öğrenci isimlerinin ve elde edilen verilerin gizliliğinin sağlanacağı açıklanmıştır. Daha sonra, çalışmaya katılan öğrencilerden yazılı ve sözlü onam alınmıştır. Her katılımcıya kayıt altına alınan ifadelerinin istekleri doğrultusunda kendilerine okutulabileceği ve görüşme içeriğindeki bazı ifadelerinde, kısmen veya tamamen çıkarılabileceği belirtilmiştir. Araştırma Helsinki Deklarasyonu Prensipleri'ne uygun olarak yapılmıştır.

### VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmacılar tarafından toplanan veriler bilgisayar ortamında yazılı hâle getirildikten sonra, nitel araştırma tekniklerinden içerik analiz yöntemi kullanılarak çözümlenmeler yapılmıştır. Öğrencilerin ifadeleri analiz edilirken, verilen ifadelerin benzerliğine göre gruplandırmalar yapılmış olup, ifadeler 8 ana başlığa uygun olarak analiz edilmiştir. Görüşme yapılan her bir öğrenciye birer kod numarası verilmiş ve öğrencilerle yapılan görüşmeler sonrasında elde edilen en çarpıcı ifadeler yer verilmiştir.

Öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerinin değerlendirilmesinde IBM SPSS 22,0 istatistik paket programı (IBM Corp, Armonk, NY) kullanılmıştır. Tanımlayıcı istatistikler birim sayısı (n), yüzde (%) ortalama±standart sapma (x±SS) değerleri olarak verilmiştir.

### ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Çalışma, literatüre ve ebelik müfredatındaki "İç hastalıkları" dersinin içeriğinin yeniden gözden ge-

çirilmesiyle ilgili anlamlı katkılar sunmasına rağmen, seçilen araştırma desenine bağlı sınırlılıkları bulunmaktadır. Özellikle tek bir yöntemin kullanılması yönteme özgü yanlılığa neden olabilir. Öğrencilerin dersle ilgili düşünce ve görüşlerinin nitel olarak değerlendirilmesinin yanı sıra, nicel bir değerlendirme ölçütü de kullanılabilirdi. Ayrıca, veri toplama ve çalışma grubu ile ilgili sınırlılıklar da mevcuttur. Öğrencilerin eğitim-öğretim sürecinin devam etmesi göz önünde bulundurulduğunda, dersle ilgili bazı görüşlerini sınırlı ifade edebileceği düşünülmektedir. Bu nedenlerle elde edilen sonuçlar ebelik bölümünde verilen "İç hastalıkları" dersine yönelik olarak genellenemez.

## BULGULAR

### NİCEL BULGULAR

Çalışmaya, ebelik bölümünde "İç hastalıkları" dersi almış toplam 21 öğrenci dâhil edilmiştir. Öğrencilerin yaş ortalaması 20,05±0,99 yıl'dır. Öğrencilerin mezun oldukları okullar incelendiğinde %55'inin Anadolu Lisesi çıkışlı olduğu belirlenmiştir. Bölüm memnuniyet düzeyleri incelendiğinde ise %45'inin bölümünden kısmen memnun olduğu görülmüştür. Öğrencilerin mesleği seçme nedenleri sorgulandığında, %55'inin iş bulma kolaylığı nedeni ile ebelik bölümünü tercih ettiği saptanmıştır (Tablo 1).

### NİTEL BULGULAR

Öğrencilerin bakış açısıyla "İç hastalıkları" dersi incelendiğinde; araştırmacılar tarafından 8 alt tema ve kodlar ele alınarak değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmada öğrenci ifadeleri; (I) *Zorlayıcılık Düzeyi*, (II) *Dersin Gerekliliği*, (III) *Dersten Beklentiler*, (IV) *İçerik Yeterliliği*, (V) *İşleyişle İlgili Öneriler*, (VI) *Karşılaşılan Güçlükler*, (VII) *Teorik Bilginin Uygulamaya Aktarımı*, (VIII) *Hedefler* olmak üzere 8 başlık altında analiz edilmiştir. Her bir alt tema için öğrenciler tarafından ifade edilen çarpıcı kodlar oluşturulmuştur (Şekil 1, Şekil 2).

#### Tema-I: "Zorlayıcılık Düzeyi"

"İç hastalıkları dersi ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?" sorusuna öğrenciler;

- "Çok fazla hastalık, risk faktörleri var. Hepsi öğrenmek ve unutmamak zor." (G.Y.).

**TABLO 1:** Öğrencilerin sosyodemografik özelliklerinin dağılımı.

| Sosyodemografik özellikler (n=21) | %          |
|-----------------------------------|------------|
| Yaş ortalaması                    | 20,05±0,99 |
| <b>Mezun oldukları okullar</b>    |            |
| Anadolu Lisesi                    | 55         |
| Sağlık Meslek Lisesi              | 20         |
| Düz Lise                          | 25         |
| <b>Bölüm memnuniyet düzeyi</b>    |            |
| Memnun                            | 40         |
| Kısmen memnun                     | 45         |
| Memnun değil                      | 15         |
| <b>Mesleği seçme nedenleri</b>    |            |
| İş bulma kolaylığı                | 55         |
| Mesleğe kendini yakın hissetme    | 35         |
| Ailenin isteği                    | 10         |

- “Zorlayıcı bir ders. Çünkü anatomi, fizyoloji, farmakoloji gibi birçok dersi kapsayan yoğun bir ders olduğu için.” (B.A.).

- “İçerisinde çok fazla hastalık var ve hepsinin gerçekten çok fazla detayı var.” (E.G.).

- “Aşırı zor bir ders, bütün dönem sürekli yapamayacağımdan korktum.” (S.A.).

- “Zorlayıcı bir ders. Zor olmasının nedeni bir de kendi doğum dersimizin de olması ve bu dersten geçme zorunluluğumuzun olması. İki bir arada olunca çok zor oluyor bence.” (M.K.).

- “Her işte olduğu gibi isteyerek ve gerekli olduğunu düşündüğün ve çalıştığın zaman çok zorlayıcı olmayan bir ders.” (F.G.).

- “Çok fazla zorlayıcı bir ders.” (B.G.) gibi ifadelerde bulunmuşlardır.

### Tema-II “Dersin Gerekliliği”

“İç hastalıkları dersinin ebelik bölümü için gerekliği konusunda ne düşünüyorsunuz?” sorusuna öğrenciler;

- “Gerekli ama fazla ayrıntılı olduğunu düşünüyorum.” (E.G.).

- “Gerekli, fakat tüm derinlikleriyle değil, temel seviye olmalı.” (E.K.).

- “Gerekli, çünkü karşılaşacağımız gebelerin yüzde yüz sağlıklı olma ihtimali yok. Kapsamlı ve yeterli bakım için şart.” (A.K.).

- “Gerekli olduğunu düşünüyorum ama daha sade şekilde ebelik için gerekli kısımların anlatılması dâhilinde gerekli bir derstir.” (F.G.).

- “Ebelik bölümü için önemli ama yüzeysel olarak anlatılması daha iyi olur, ebelik öğrencisi için doğum derslerine ağırlık verilmesinin daha önemli olduğu fikrindeyim.” (G.Y.).

- “Gerekli, fakat bu kadar detaylı olmasına gerek yok. Sonuçta biz hemşire değil ebeyiz.” (B.G.).

- “Gerekli olduğunu düşünüyorum ama hemşireler kadar ayrıntılı ve ağır alınmasına karşıyım.” (R.K.).

- “Cüzi bilgiler de olsa bilinmesi gerekiyor.” (H.I.).

- “Bence gerekli ama çok ayrıntı olduğunu düşünüyorum.” (S.A.).

- “Gerekli ama sadece gebelere yönelik alsaydık daha iyi olurdu.” (H.A.).

- “Ebeliğe yönelik işlendiği zaman daha gerekli olduğunu düşünüyorum.” (Y.G.).

- “Gerekli olduğunu düşünmüyorum. Doğum dersi ile birlikte aldığımız için çok zorlanmamıza sebep oluyor.” (S.Ç.) gibi ifadelerde bulunmuşlardır.

### Tema-III “Dersten Beklentiler”

“İç hastalıkları dersinden beklentileriniz nelerdir?” sorusuna öğrenciler;

- “Ebelik öğrencisi olduğum için iç hastalıklarının bir gebe üzerinde düşünüyorum. Gebelere yönelik iç hastalıklarımı almak isterdim. Gebelikte iç hastalıkları olabilirdi. Ebelik öğrencisi için daha ilgi çekici olurdu.” (G.Y.).

- “Hastalıklara karşı hep bir ilgim vardı. Ama ders yine de beni çok zorladı. Ders ve staj benim için verimli geçti. Ders beklentilerimi karşıladı. Genel toplumumuzda sık görülen hastalıklara karşı bir fikrim oluştu, en azından ben bunu hiç duymadım demeyeceğim.” (B.A.).

- “Hastalıkların patofizyolojisini öğrenmekti ve beklentilerimi karşıladı herhalde.” (E.B.).

- “Hastalıkları tanımalı ve ayırt etmeliyim, beklentilerimin üstünde bir bilgi alımı oldu, bence



| (I) Zorlayıcılık Düzeyi  | (II) Dersin Gerekliliği  | (III) Dersten Beklentiler  | (IV) İçerik Yeterliliği  |
|--|--|--|--|
| <p><b>•Kodları:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>•Çok fazla hastalık var, öğrenilmesi zor bir ders</li> <li>•Doğum dersi ile birlikte bu dersi almak zor</li> <li>•Dersin içeriği çok yoğun</li> </ul> | <p><b>•Kodları:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>•Çok az bilgi ile gerekli bir ders</li> <li>•Hasta gebelerle karşılaşabileceğimiz için gerekli bir ders</li> <li>•Sadece gebelere yönelik verilirse gerekli bir ders</li> <li>•Temel seviyede olması gereken bir ders</li> <li>•Hemşirelerde olduğu kadar gerekli bir ders değil</li> </ul> | <p><b>•Kodları:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>•Beklentileri karşılayan bir ders</li> <li>•Gebelere yönelik bir iç hastalıkları dersi olmalıydı</li> <li>•Beklentilerin üzerinde bilgi sağlayan bir ders</li> <li>•Hastalıkları öğrenmek olan beklentileri karşılandı</li> </ul> | <p><b>•Kodları:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>•Yeterli</li> <li>•Çok ayrıntılı</li> <li>•Yoğun ve fazla</li> <li>•Kapsamlı</li> </ul> |

ŞEKİL 1: Alt tema ve kodları.

| (V) İşleyişle İlgili Öneriler  | (VI) Teorik Bilginin Uygulamaya Aktarımı  | (VII) Hedefler  | (VIII) Karşılaşılan Güçlükler  |
|--|---|---|--|
| <p><b>•Kodları:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>•Daha yüzeysel anlatılmalı</li> <li>•Vaka örnekleri daha çok olmalı</li> <li>•Sade ve anlaşılır olmalı</li> <li>•Daha eğlenceli olmalı</li> </ul> | <p><b>•Kodları:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>•Tedavileri daha bilinçli yapmayı sağladı</li> <li>•Daha verimli bakım vermeyi sağladı</li> <li>•Bütüncül yaklaşımda bulunmayı sağladı</li> <li>•Hasta dosyalarını daha ayrıntılı incelenmesi gerekliliğini sağladı</li> </ul> | <p><b>•Kodları:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>•Hastalıklar arasında bağlantı kurmak</li> <li>•Bakımı daha kolay planlamak</li> </ul> | <p><b>•Kodları:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>•Çok fazla hastalık olması</li> <li>•Dersin bir dönemde verilmesi ve çok yoğun olması</li> <li>•Yoğun olan başka derslerle aynı dönemde olması</li> <li>•Karmaşık gelmesi</li> <li>•Akılda kalmasının güç olması</li> </ul> |

ŞEKİL 2: Alt tema ve kodları.

bu kadar bilgi gerekmiyordu ebelik için...” (H.I.).

- “Hastalıkları öğrenmek, tedavi yapabilmek. Ben bu dersten çok şey öğrendiğimi düşünüyorum.” (M.K.).

- “İç hastalıkları dersine başlarken, ben, ebeliğe yönelik olarak sadece işleyeceğimizi düşünmüştüm, daha kapsamlı bir iç hastalığı dersi aldık. Beklentilerimin üstündeydi.” (D.B.).

- “İç hastalıkları dersinden beklentim, bence bu ders için ayrılan teorik zaman daha fazla olmalıdır. Çok az bir zamanda çok yoğun olduğunu düşünüyorum, belki daha uzun zamana tabi tutulmalıdır.” (F.G.).

- “Gebeyi bütün olarak ele alabilmeyi ve beklentilerimi karşıladı.” (H.G.).

- “Beklentim, ebelik mesleğine dair bir dâhiliye dersi almaktı ve bu kadar zorlayıcı ola-

cağını düşünmemiştim. Beklentimi karşılamadı.” (S.C.).

- “Dersin anlaşılır olması, açık, net ve kısa ifadelerin kullanılması ders anlatımı konusunda beklentilerimi karşıladı.” (S.Ç.).

#### **Tema-IV “İçerik Yeterliliği”**

**“İç hastalıkları dersinin ebelik öğrencileri için içerik açısından yeterliliği hakkında ne düşünüyorsunuz?”**

- “Bence yeterliydi. Bu derste çok fazla şey öğrendiğimi düşünüyorum.” (M.K.).

- “İçerik olarak yeterli ama fazla detaylı olmamalı...” (S.A.).

- “Ebelerin başka bölümlerde çalıştırıldığı gerekçesiyle içerik oldukça yoğun, ebeler başka bölümde çalıştırılmamalı, sırf böyle oluyor diye eğitimimiz ağırlaştırılmamalı.” (H.I.).

- “Ders çok ayrıntılı. Hemşireler için daha uygun bence. Az yoğun, az içerik olsun. Ebeliğe yönelik bilgiler verilse daha iyi olur.” (I.A.).

- “İçerik bakımından zengin, fakat fazla yoğun olduğunu düşünüyorum.” (S.Ç.).

- “Yeterliydi, hatta fazlasının da olduğunu düşünüyorum.” (E.G.).

#### **Tema-V “İşleyişle İlgili Öneriler”**

**“Dersin işleniş şekli ile ilgili hangi önerilerde bulunmak istersiniz?”**

- “Ebeler için daha sade ve anlaşılır olabilir. Vaka örnekleri ile daha kalıcı hâle gelebilirdi.” (B.A.).

- “Bir dönemde verilmemeli, derste vaka tartışılmalı.” (E.B.).

- “Dersin işleniş şekli güzeldi ama derste hastalık anlatıldıktan sonra daha fazla vaka örnekleri tartışılmalı güzel olabilir.” (M.K.).

- “Dersin işleyişi ile aynı doğrultuda giden bir kaynak olması bu dersin ağırlığını bir nebze olsun hafifleteceğini düşünüyorum. Onun dışında güzeldi.” (D.B.).

- “Bence ders daha yalın ve daha da göreceğimiz vakalar olmalıdır ve ders daha eğlenceli yapılabilir.” (F.G.).

bilmektedir. Vaka tartışmaları daha fazla olmalıdır.” (F.G.).

- “Daha basit ve anlaşılabilir olabilirdi. Ders içeriğinin azaltılması da iyi olabilir.” (S.Ç.).

**Tema-VI “Teorik Bilginin Uygulamaya Aktarımı”**

**“Derste öğrendiğiniz teorik bilgileri klinik uygulamaya yansıtma konusundaki görüşünüz nedir?”** sorusuna öğrencilerden aşağıdaki gibi yanıtlar alınmıştır.

- “Birinci sınıfa göre tedavileri daha bilinçli olarak yaptım ve sadece tedavi yapmadım, hastanın dosyasını incelemeyi, hastalıkları araştırmayı, hastalıkları öğrenmede ilgimi artırdı.” (G.Y.).

- “Önceden tahlil sonuçlarında değerlerin ne ifade ettiğini anlamaz, bilmezdim, şimdi hangi durumda hangi tahlil yapılır, neden yapılır, tedavisi nedir, nelere dikkat edilir, bunları öğrenmem iyi oldu.” (B.A.).

- “Uygulamada bu bilgileri kullanabildiğimi düşünüyorum. Teorik ders sonrası konuları direkt klinikte görmek daha etkili oldu.” (E.G.).

- “Teorik bilgiyi uygulamada göstermek gerçekten muhteşem bir hizmet, hastalar için daha iyi oluyor.” (S.A.).

- “Bu konuda gerçekten bana çok şey kattı. Evet zorlandım ama bu öğrendiğimiz şeyler karşımıza çıktığında en azından ne yapacağımı, nasıl davranacağımı bilmem beni mutlu ediyor. Belki de bazen iyi öğrenmek için zorlanmak gerekiyor.” (D.B.).

- “Derste öğrendiğim bilgileri klinikte uygulayıp elimden geleni yaptığımı düşünüyorum.” (Y.G.).

- “Derste öğrendiğim her şeyin klinikte bana faydalı olduğunu düşünüyorum.” (H.G.).

#### **Tema-VII “Hedefler”**

**“İç hastalıkları dersinin size kazanımları nelerdir?”**

- “İç hastalıkları gördükten sonra birçok şey öğrendim, en çok da hastalıklar arasında bağlantı kurabilmeyi öğrendim.” (G.Y.).

- "Bence çoğu şeyi öğrendiğimi düşünüyorum. Hastalıklarla ilgili yorum yapabiliyorum. Yapabileceğim tedavileri planlayabiliyorum." (M.K.).

- "Bu dersi almam hastanede çok kolaylık sağladı." (H.A.).

- "Yeteri kadar öğrendiğimi düşünmüyorum." (Y.G.).

### Tema-VIII "Karşılaşılan Güçlükler"

**"İç hastalıkları dersini aldığınız dönem boyunca ders ile ilgili yaşadığınız deneyimler nelerdir?"** sorusuna öğrenciler;

- "İç hastalıkları bir döneme sıkıştırıldığı için çok yoğun ve yorucu geldi. İki döneme yayılabilsydi daha az güçlük çekeceğimi düşünüyorum." (G.Y.).

- "Vize sınavına kadar nasıl çalışacağım konusunda bir fikrim yoktu, açıkçası ezber yaptım ama vizeden sonra derin mantığını anlamaya, hastalıkları karşılaştırarak çalışmaya başladım. Zaten bu durum ders geçmemi sağladı, ama yine de ders çalışırken çok zorlandım." (B.A.).

- "Yeterli ve düzenli çalışmayla ve tabii ki dersi dinlemekle kesinlikle yapılabilecek bir ders." (E.G.).

- "Küçük bir döneme o kadar hastalıkları yüklemek, çalışmak açısından güç bir durumdu." (E.B.).

- "Bu hafta anlatılan konunun ertesi hafta tamamen bilinmesi gerekmesi, ben konulara bu kadar hızlı hâkim olamıyordum." (H.I.).

- "Ders çalışmak çok zordu, anlamak ve her konu ile bağlantı kurmaya çalışmak çok zorladı beni..." (S.A.).

- "İç hastalıkları dersi 1 hafta da 2 hafta da çalışılacak bir ders olmadığından, dönemin başından itibaren bu derse çalışmak açıkçası yordu... Dönem içi ağır olan derslerimizle beraber bu dersi yürütmek yorucuydu..." (D.B.).

- "Konular arasında bağlantı kurmada güçlük çektim." (H.G.).

- "Konular çok fazla. Akılda kalması güç." (B.G.).

## TARTIŞMA

Fen bilimleri ve diğer bilimlerde olduğu gibi eğitim bilimlerinde de çoğunlukla nicel araştırmalar tercih edilmektedir. Ancak, eğitimdeki olgu ve olayları açıklamadaki yetersizlik, nicel araştırma sonuçlarının eğitim alanındaki uygulamalarda yeterince yönlendirici olamaması, hem teorik hem de yöntem yönünden nicel araştırmaların yetersiz olduğu konusunu gündeme gelmiştir.<sup>7</sup> Uygulamalı bir bilim olan eğitim bilimlerinin psikoloji biliminden de etkilenmesiyle, eğitimde nitel araştırmaların da olması gerektiği vurgulanmıştır.<sup>8</sup> Sürekli değişen, karmaşık bir yapıya sahip, sosyal olguları da barındıran eğitime yön vermek amacıyla nicel çalışmaların yanı sıra, nitel çalışmalara da yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Niteliksel olarak yürütülen bu çalışma ile de ebelik bölümü öğrencilerinin "İç hastalıkları" dersine ilişkin düşünce ve görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda ebelik öğrencileri tarafından "İç hastalıkları" dersine atfedilen farklı anlamlar tespit edilmiştir.

Lisans eğitiminin temel amacı, sağlık bilimlerinde öğrenim gören her bir öğrencinin mezun olduğunda, sağlık bakım hizmetlerinin farklı alanlarında profesyonel bir sağlık çalışanı olarak çalışmaya hazır duruma gelmesidir. Çalışmada, öğrencilerin büyük çoğunluğu "İç hastalıkları" dersini gerekli görürken, bazı öğrenciler ise dersin ebelik bölümü için gereksiz olduğunu ve doğum derslerinin daha fazla olması gerektiğini ifade etmiştir. Öğrenciler dersle ilgili çoğunlukla sadece ebelere yönelik ve hemşirelikteki "İç hastalıkları" dersi kadar ayrıntılı olmaması gerektiği ile ilgili de ifadelerde bulunmuşlardır. Ancak, gebelik sırasında hormonal, hematolojik, kardiyovasküler, metabolik, renal, gastrointestinal ve muskuloskeletal pek çok fizyolojik değişiklik meydana gelmekte ve malnütrisyon, hipertansiyon, gestasyonel diyabet, kalp yetersizliği, tiroid hastalıkları, lipid bozuklukları, anemi, tromboz ve gebeliğin intrahepatik kolestazi olmak üzere iç hastalıkları ile ilgili birçok sorun ortaya çıkmaktadır.<sup>9</sup> Bu sorunların her birinin ayrı ayrı ele alınıp sorgulanması ve ortaya çıkan sorunlara yönelik ebelik bakımının uygulanması için

ebelerin bu konu hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir.

Klinikte öğrencilerden; bireyin klinik tablosunu tanımlayabilme, mevcut ve olası sorunları belirleme, belirlenen sorunlara yönelik planlama, uygulama ve değerlendirme yapabilme, karar verme, ekiple iş birliği içerisinde hastanın sorunlarına çözüm üretebilme, akademik ortamda edinilen teorik bilgileri pratiğe entegre edebilme davranışları beklenmektedir.<sup>10</sup> İç hastalıkları dersi, mesleğe ait teorik temellerin atıldığı bir ders olduğu için öğrenciler tarafından zor olarak nitelendirilmektedir. Ancak, "İç hastalıkları" dersini alan bir öğrenci klinikte pek çok vakayı anlayabilecek ve uygun bakım verebilecek, klinikteki çoğu problemi sorunsuz halledebilecek düzeye gelmektedir.

Gebelik, iç hastalıkları uygulamasında oldukça önemli ve karmaşık bir durumdur. Bireyler kronik hastalıkları varlığında gebe kalabileceği gibi gebeliğe bağlı olarak da bazı iç hastalıkları komplikasyonları ile karşılaşabilmektedir.<sup>9</sup> Bu komplikasyonların azaltılabilmesi için gerekli önlemlerin alınabilmesi ve hastalığa ait bulgu ve komplikasyonların erken süreçte fark edilebilmesi için ebelerin eğitim hayatında bu bilgileri iyi öğrenmeleri gerekmektedir. Ebelik öğrencileri "İç hastalıkları" dersine yönelik beklentilerinde gebeliğe yönelik olacak şekilde ve konuların daha yüzeysel anlatılması şeklinde ifadelerde bulunmuşlardır. Ancak, bireyin bütüncül değerlendirilmesinin gerekliliği ve var olan hastalığın ayırıcı tanısının doğru bir şekilde ve zamanında yapılması, tedavinin de ona göre şekillenebilmesi için ebelerin bu konularla ilgili donanımının yüksek olması gerektiği düşünülmektedir. Bu ders ve uygulamaları sonucunda ebe öğrencilerin iç hastalıkları konusunda farkındalıkları artırılıp, anne ve bebek mortalite ve morbidite risklerinin azaltılması konusunda önemli sonuçlar elde edileceği ön görülmektedir.

Öğrencilerin eğitimleri ile ilgili beklentilerinin ve beklentilerin gerçekleşme düzeyinin, mesleği isteyerek tercih etme ya da etmemesi, mesleğin toplumsal algısı ve mesleki gelişime büyük katkısı vardır.<sup>11,12</sup> Araştırmaya katılan öğrencilerin de büyük çoğunluğunun mesleğinden kısmen mem-

nun olması ve mesleği kendine yakın olduğu için değil de iş bulma kolaylığı nedeni ile seçmeleri bu ifadelerde bulunmalarına sebep olmuş olabilir.

Sağlıkla ilgili bölümlerde okuyan öğrenciler, eğitim-öğretim hayatları boyunca pek çok stres faktörleri ile karşı karşıya kalmaktadır.<sup>13</sup> Bu süreçte öğrenciler hem teorik eğitime (akademik) hem de klinik uygulamaya (klinik, pratik yapma) dair farklı düzeylerde stres deneyimlemektedirler.<sup>14-16</sup> Bu çalışmada da ebelik öğrencileri "İç hastalıkları" dersinden zorlandıklarını;

- "Aşırı zor bir ders, bütün dönem sürekli yapamayacağımdan korktum." (S.A.).

- "Zorlayıcı bir ders. Çünkü anatomi, fizyoloji, farmakoloji gibi birçok dersi kapsayan yoğun bir ders olduğu için." (B.A.).

- "Zorlayıcı bir ders. Zor olmasının nedeni bir de kendi doğum dersimizin de olması ve bu dersten geçme zorunluluğumuzun olması. İki bir arada olunca çok zor oluyor bence." (M.K.) gibi cümlelerle ifade etmişlerdir.

Yapılan çalışmalarda da iç hastalıkları dersini alan 2. sınıf öğrencilerinin dersi aldıkları süreçte zorlandıkları ve orta düzeyin üzerinde stres deneyimledikleri bildirilmiştir.<sup>17,18</sup>

- "İç hastalıkları" dersi teorik ve uygulaması olan temel mesleki bir derstir. Bu dersten başarılı olabilmek için 1. sınıfta verilen temel tıp bilimleri derslerinin (anatomi, fizyoloji vb.) temel hemşirelik becerileriyle bir araya getirilip bütünleştirilmesi gerekmektedir.<sup>17</sup> Öğrencilerin;

- "Uygulamada bu bilgileri kullanabildiğimi düşünüyorum. Teorik ders sonrası konuları direkt klinikte görmek daha etkili oldu." (E.G.).

- "Birinci sınıfa göre tedavileri daha bilinçli olarak yaptım ve sadece tedavi yapmadım, hastanın dosyasını incelemeyi, hastalıkları araştırmayı, hastalıkları öğrenmede ilgimi artırdı." (G.Y.).

- "Gebeyi bütün olarak ele alabilmeyi ve beklentilerimi karşıladı." (H.G.).

- "Önceden tahlil sonuçlarında değerlerin ne ifade ettiğini anlamaz, bilmezdim, şimdi hangi durumda hangi tahlil yapılır, neden yapılır, tedavisi nedir, nelere dikkat edilir, bunları öğrenmem iyi



oldu.” (B.A.) gibi ifadeleri de literatürü destekler niteliktedir.

Ayrıca, “İç hastalıkları” dersinde öğrencilerden sınıf ortamı ve klinikte hasta vizitlerinde vaka tartışması yapmaları ve karşılaştıkları vakalara ait verileri bütünleştirdikleri bir bakım sunmaları beklenmektedir. Özellikle, teorik ders sonrasında ve klinikte vaka tartışmaları yapmak daha nitelikli bir bakım vermek için zemin oluşturmaktadır. Öğrenciler de ifadelerinde vaka tartışmalarının onlar için faydalı olduğunu ve daha fazla vaka tartışması yapmak istediklerini belirtmişlerdir.

- “Ders işleniş şekli güzeldi ama derste hastalık anlatıldıktan sonra daha fazla vaka örnekleri tartışılrsa güzel olabilir.” (M.K.).

- “Bence ders daha yalın ve daha da göreceğimiz vakalar olmalıdır ve ders daha eğlenceli yapılabilir. Vaka tartışmaları daha fazla olmalıdır.” (F.G.).

Birinci sınıfta ağırlıklı olarak insan fizyolojisinin yanı sıra temel mesleki bilgileri alan öğrencilerden, 2. sınıfta karmaşık teorik bilgi donanımı edinme, bu bilgiyi sentezleme ve pratikte doğrudan karmaşık sağlık sorunu olan bireylerle çalışarak özümseme beklenmektedir.<sup>19</sup> İç hastalıkları dersi uygulaması kapsamında, öğrenciler kanser, kalp yetersizliği ve son dönem böbrek yetmezliği gibi karmaşık sağlık sorunlarına sahip hastalara bakım vermektedirler.<sup>20</sup> Bu durum onları zorlamakla birlikte, klinikte pek çok vakaya da hâkim olmalarını sağlamaktadır. Ebelik öğrencilerinin aşağıdaki ifadeleri de bu durumu desteklemektedir.

- “Gerekli, çünkü karşılaştığımız gebelerin yüzde yüz sağlıklı olma ihtimali yok. Kapsamlı ve yeterli bakım için şart.” (A.K.).

- “Hastalıkları öğrenmek, tedavi yapabilmek. Ben bu dersten çok şey öğrendiğimi düşünüyorum.” (M.K.).

- “Bu konuda gerçekten bana çok şey kattı. Evet, zorlandım ama bu öğrendiğimiz şeyler karşımıza çıktığında en azından ne yapacağımı, nasıl davranacağımı bilmem beni mutlu ediyor. Belki de bazen iyi öğrenmek için zorlanmak gerekiyor.” (D.B.).

Dinç ve ark.nın yapmış olduğu çalışmada, ders yoğunluğundan en fazla şikâyet eden grubun 2. sınıf öğrencileri olduğu belirlenmiştir.<sup>21</sup> Bu çalışmada da öğrenciler;

- “Çok az bir zamanda çok yoğun olduğunu düşünüyorum, belki daha uzun zamana tabi tutulmalıdır.” (F.G.).

- “İç hastalıkları bir döneme sıkıştırıldığı için çok yoğun ve yorucu geldi. İki döneme yayılabilseydi daha az güçlük çekeceğimi düşünüyorum.” (G.Y.).

- “Zorlayıcı bir ders. Zor olmasının nedeni bir de kendi doğum dersimizin de olması ve bu dersten geçme zorunluluğumuzun olması. İkisi bir arada olunca çok zor oluyor bence.” (M.K.).

- “Doğum dersi ile birlikte aldığımız için çok zorlanmamıza sebep oluyor.” (S.Ç.) gibi ifadelerde bulunmuşlardır. Öğrencilerin bu ifadeleri Dinç ve ark. çalışma sonucunu desteklemektedir.

Yapılan başka bir çalışmada da 2. sınıftaki mesleki derslerin hem kuramsal hem de uygulama bazında yoğunlaştığını ve öğrencilerin bu sebeple daha fazla zorlandıkları belirtilmiştir.<sup>22</sup> Can ve ark.nın çalışmasında da iç hastalıkları dersinin teori, seminer, klinik uygulama, vaka çalışması gibi dersin akademik ve uygulama saati ve yoğunluğunun fazla olması nedeni ile öğrencilerde strese neden olduğu bildirilmiştir.<sup>17</sup>

Safadi ve ark., 2. sınıftaki öğrencilerin, mesleklerini daha geniş bir perspektiften algılamaya başladığını ve bu algının klinik eğitimler başladktan hemen sonra oluştuğunu/geliştiğini belirtmişlerdir.<sup>23</sup> Öğrencilerin;

- “İç hastalıklarını gördükten sonra birçok şey öğrendim, en çok da hastalıklar arasında bağlantı kurabilmeyi öğrendim.” (G.Y.).

- “Bence çoğu şeyi öğrendiğimi düşünüyorum. Hastalıklarla ilgili yorum yapabiliyorum. Yapabileceğim tedavileri planlayabiliyorum.” (M.K.) ifadeleri de bu durumu destekler niteliktedir.

## SONUÇ

Çalışma sonucunda, öğrencilerin büyük çoğunluğu, iç hastalıkları dersinin ebelik bölümü için son derece gerekli olduğunu, ancak hemşirelik bölümü

kadar ayrıntılı işlemek istemediklerini, içerikle ilgili yoğunluğun onları yorduduğu ve zorladığını, bir başka ana ders ile birlikte aldıkları için dersin daha yorucu hâle geldiğini bildirmişlerdir. Verimlilik, uygulamalara ışık tutma ve rehberlik etme gibi dersle ilgili beklentilerin fazlasıyla karşılandığı, ancak müfredat yoğunluğunu azaltmak açısından ders saatlerinin artırılması gerektiği ifade edilmiştir. Dersin “Gebelikte iç hastalıkları” olarak revize edilmesinin kendileri için daha faydalı olacağını söylemişlerdir. Ek olarak, vaka tartışmalarının daha öğretici olduğunu ve dersin işlenişinde daha fazla yer verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Öğrencilerin iç hastalıkları dersi ile ilgili yaşadıkları deneyim ve güçlüklerin belirlenmesi, ebelik bölümü öğrencilerinin uygulamada hasta ve sağlıklı bireyin bakımına yeterli düzeyde hazırlanmalarına yardımcı olacaktır. Yıllık müfredat çerçevesinde ebelik öğrenim hedefleri gözetilerek ana derslerin dönemsel dağılımının gözden geçirilmesi, işlenen her konudan sonra vaka tartışmaları ile teorik bilginin klinikte kullanımının artırılmaya çalışılması önerilebilir.

### Finansal Kaynak

*Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.*

### Çıkar Çatışması

*Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.*

### Yazar Katkıları

**Fikir/Kavram:** Nurhan Doğan; **Tasarım:** Nurhan Doğan, Kenan Gümüş; **Denetleme/Danışmanlık:** Nurhan Doğan; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** Nurhan Doğan, Kenan Gümüş; **Analiz ve/veya Yorum:** Nurhan Doğan; **Kaynak Taraması:** Nurhan Doğan; **Makalenin Yazımı:** Nurhan Doğan, Kenan Gümüş; **Eleştirel İnceleme:** Nurhan Doğan.

## KAYNAKLAR

- Mollahaliloğlu S, Taşkaya S, Kosdak M. A macro view on human resources for health in Turkey. *Cah Sociol Demogr Med.* 2010;50(4):411-31. [PubMed]
- Özkan Ş, Uydacı M. [Analysis of human resources system in health sector in Turkey]. *Journal of Marmara University.* 2015;11(44): 221-38. [Crossref]
- Koçak YÇ, Can HÖ, Yücel U, Akyüz MD, Çeber TE. [Academic and physical profile of midwifery department in Turkey]. *HSP.* 2017;4(2):88-97.
- Kaptan G, Dedeli Ö. Ebe ve Hemşireler İçin Gebelikte İç Hastalıkları. Kaplan G, editör. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi; 2012. p.156.
- Avcı İA, Altay B, Uçur HG, Yılmaz A, Güzel N. [The effect of communication skills of the midwives working for basic health services on their status relating to training people about health]. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences.* 2012; 15(3):161-6.
- Sabancıoğulları S, Doğan S, Kelleci M, Avcı D. [The determination of final year nursing students' perceptions on internship program]. *DEUHYO ED.* 2012;5(1):16-22.
- Sherman RR, Webb RB. Qualitative research in education: an focus. In: Sherman RR, Webb RB, eds. *Qualitative Research in Education: Focus and Methods.* London: Falmer Press; 1988. p.2-22.
- Yıldırım A. [Basic features of qualitative research methods and their importance in educational research]. *Journal of Education and Science.* 1999;23(112):7-17.
- Saka B. [Internal diseases problems during pregnancy]. *Journal of Internal Medicine.* 2012;19(2):79-86.
- Karadağ G, Kılıç SP, Ovaryolu N, Ovaryolu Ö, Kayaaslan H. [Difficulties encountered by nursing students in practices and their views about nurses]. *TAF Prev Med Bull.* 2013;12(6):665-72. [Crossref]
- Pınar ŞE, Yıldırım G, Duran Ö, Cesur B, Üstün Z, Güler E. [Are midwife candidates who play a key role in maternal child health services motivated well enough? A survey study]. *HEMARGE.* 2014;11(3):22-31.
- Bilgin Z, Özkan HA, Baş M. [Effects of motivation level the midwifery students in clinical practice expectations]. *Online Turkish Journal of Health Science.* 2016;1(4):38-53.
- Raji M, Firozbakht M, Bahrami S, Madmoli Y, Bahrami N. [Assessment of clinical stressful factors among academic students of nursing and operating room of dezfoul university of medical sciences]. *Community Health.* 2016;3:111-8.
- Alzahem AM, Van der Molen HT, Alaujan AH, De Boer BJ. Stress management in dental students: a systematic review. *Adv Med Educ Pract.* 2014;5:167-76. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Alzayyat A, Al-Gamal E. A review of the literature regarding stress among nursing students during their clinical education. *Int Nurs Rev.* 2014;61(3):406-15. [Crossref] [PubMed]
- Labrague LJ. Stress, stressors, and stress responses of student nurses in a government nursing school. *Health Science Journal.* 2014;7(4):424-35.
- Can A, Çuvalcı B, Hintintan S. [Determination of stress levels of second years students taking internal medicine course]. *Ordu Univ J Nurs Stud.* 2019;2(1):22-32.
- Ergin E, Çevik K, Pakiç ÇS. [Investigation of nursing students' perception of stress and coping behaviours of stress regarding education]. *HEAD.* 2018;15(1):16-22.
- Karagözoğlu Ş, Özden D, Türk G, Yıldız FT. [Anxiety, stress levels experienced by nursing students studying in the classical and integrated curriculum in their first clinical practice and some affecting factors]. *DEUHYO ED.* 2014;7(4):266-74.
- Gürkan A, Babacan GA, Dodak H. [The opinions of nursing students about issues of terminal stage patients: the investigation in the context of nursing interventions, patient rights and ethical issues]. *Maltepe University Journal of Nursing Science and Art.* 2011;4(1):2-12.
- Diñç S, Kaya Ö, Şimşek Z. [Knowledge, opinion and expectations of students in Harran University School of Nursing]. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences.* 2007;10(1):1-9.
- Alparslan N, Turan FN. [Depressive symptoms observed in students of health college and technical education faculty, and examination of the affecting factors]. *Turkish Journal of Research & Development in Nursing.* 2008;10(2):48-57.
- Safadi RR, Saleh MY, Nassar OS, Amre HM, Froelicher ES. Nursing students' perceptions of nursing: a descriptive study of four cohorts. *Int Nurs Rev.* 2011;58(4):420-7. [Crossref] [PubMed]